

PEDAGÓGIA SZAKOS TANÁRI KÉPZÉS MAGYARORSZÁGON

HEGEDŰS JUDIT* – SERESNÉ BUSI ETELKA**

* a Nemzeti Községi Egység Rendészettudományi Karának
egyetemi docense

és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának
adjunktusa

hegedus.judit@ppk.elte.hu

** az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának
adjunktusa

busi.etelka@ppk.elte.hu

A pedagógia szakos tanári képzés hazánkban jelenleg viszonylag szűk keretek között, alacsony létszámmal zajlik, ugyanakkor mégis fontos területe a pedagógusképzésnek, hiszen mind a köznevelésben, mind a szakképzésben, mind pedig a felsőoktatásban pedagógiát oktató pedagógusoktól elvárható lenne a pedagógia szakos tanári végzettség. Jelen írásunk a TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0002 számú, A műszaki és humán szakterület szakmai pedagógusképzésének és képzők hálózatának fejlesztése című projekten belül készült¹, melynek során a pedagógia szakos tanári képzési terület specialitását vizsgáltuk meg.

A pedagógia szakos tanári képzés célja és tartalma

A pedagógia szakos tanári képzés célja a 8/2013. EMMI rendelet szerint² „az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszainak évfolyamain, az iskolai rendszerű, illetve az iskolarendszeren kívüli szakiskolai, szakközépiskolai oktatásban, felnőttek át- és továbbképzésében, továbbá az Országos Képzési Jegyzékben meghatározott szakképzésekben a pedagógiai ismeretek tanítására, segítő szakemberek képzésére, az iskola pedagógiai feladatainak végzésére, a pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatokra képes tanárok képzése, továbbá a tanulmányaik doktori képzésben való folytatására történő felkészítés.” (4. sz. Melléklet VI.1.3.) Ez a meghatározás tágabb, mint a korábbi osztott pedagógia szakos tanári képzés célja: az újabb szabályozásba bekerült a segítő szakemberek képzése, amely arra utal, hogy a szociális szférában történő pedagógiai tartalmak oktatására is hangsúlyt kell helyezni.

¹ Itt szeretnénk köszönetet mondani Szabóné dr. Berki Évának, Dr. Benedek Andrásnak és Dr. Molnár Györgynek a projekten belül nyújtott segítségért, valamint Dr. Golnhofer Erzsébetnek, Dr. Rapos Nórának és Dr. Szivák Juditnak a pedagógia szakos tanári képzéssel kapcsolatos háttérinformációkért. A tanulmány egyik szerzője, Hegedűs Judit, Bolyai Kutatási Ösztöndíjban részesül.

² URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300008.EMM Letöltés ideje: 2016. 01. 02.

Komoly módosítás történt 2013-ban a pedagógiatanár szakos képzésben, ugyanis az osztatlan tanári képzés kialakításával a pedagógia szakos tanári képzést a szakmai tanárképzéshez sorolták. Korábban, a 289/2005. Kormányrendelet alapján, az osztott tanárképzésben zajló képzés az Ember és társadalom műveltségterülethez tartozott. Az osztatlan tanárképzés kialakítása a pedagógiatanári képzés struktúráját is átalakította: addig, amíg a mesterképzésben is folytathatták tanulmányaikat a hallgatók (attól függően, hogy rendelkezett-e már diplomával, 2–5 félév közötti képzési idővel), úgy az osztatlan tanárképzésben a bemeneti feltétel az, hogy a szakterületen (tehát neveléstudományból) MA szintű végzettséggel kell rendelkezni, s ezt követően egy 2 féléves képzést után szerezheti meg az egyén a pedagógiatanári végzettséget. Az új pedagógiatanári képzés tehát már a szakterületi, neveléstudományi szakmai ismereteket feltételezi, így inkább a pedagógiaoktatással, pedagógusképzéssel kapcsolatos ismeretekre, kompetenciákra fókuszál. Érdemes összehasonlítani, hogy az osztott és az osztatlan pedagógiatanári képzés szakterületi tudás területén milyen követelményeket határozott meg (ott, ahol egyesítettük a cellákat, ugyanazon tartalmak jelentek meg a 2006-os, illetve a 2013-as szabályozókban (lásd 1. táblázat).

1. táblázat: Osztott és osztatlan pedagógia szakos tanári képzés

	<i>Osztott pedagógiatanár (15/2006 OM rendelet)</i>	<i>Osztatlan pedagógiatanár³ (8/2013 EMMI rendelet)</i>
Szakterületi ismeretek	A pedagógiaoktatás nevelésfilozófiai, társadalomelméleti, társadalompedagógiai alapjai, iskolapedagógiai vonatkozásai.	
	A pedagógiaoktatás jelentősége a hazai iskolarendszer fejlesztése szempontjából, a bolognai folyamat hatása a pedagógiaoktatás színtereire. A felnőttoktatás sajátosságainak szerepe a pedagógiai tárgyak oktatásában.	
	Pedagógusképzési, tanárképzési modellek, koncepciók a nemzetközi és a hazai gyakorlatban. A pedagógiai tárgyak oktatásnak módszertani kérdései.	
	A pedagógus szakma pályaképének formálási lehetőségei. A mesterségbeli tudás és a speciális pedagógiai képességek fejlesztésnek módszerei. A pedagógiai előfeltevések, nézetek megismerése, alakításuk lehetőségei és technikái. A hatékony pedagógiai kommunikáció és együttműködés.	
	Pedagógusszerepek, -feladatok az iskolai szervezeten belül és kívül. A pedagógiai innováció lehetséges terepei, formái, gyakorlata.	

³ A 2013-as rendelet a szakterületi ismeretknél annyit jegyzett meg, hogy a szakterületi ismeret a neveléstudományi mesterszaknak megfeleltethető, nem tanári mesterszakon szerzett, a tanári szak-képzettséghez tartozó pedagógiai tudást foglalja magában. Ugyanakkor a megszerzhető tudásnál a 2006-os OM rendeletben szakterületi ismeretek címszó alatt megfogalmazott tételek jelentek meg.

	<i>Osztott pedagógiatanár (15/2006 OM rendelet)</i>	<i>Osztatlan pedagógiataná (8/2013 EMMI rendelet)</i>
Szakmódszertani ismeretek	A reflektív pedagógiai gondolkodás és tevékenység fejlesztésének lehetőségei, módszerei. Korszerű tanulásszervezési, irányítási és értékelési technikák a pedagógiai tárgyak oktatásában.	
	A pedagógiaórák tervezésének kérdései. A pedagógiai megfigyelések, gyakorlatok szervezésnek, irányításának és értékelésnek kérdései formális és nemformális keretek közt.	
	Pedagógiai projektek tervezésének, szervezésnek módszertana. Kutató, fejlesztő munka a pedagógiai tárgyak oktatása kapcsán.	
Sajátos kompetenciák	A pedagógiatanár képes a közoktatásban, a szakképzésben és a felsőoktatásban is a pedagógia korszerű tartalmait egy újszerű didaktikai megközelítésben tanítani, a pedagógiai tárgyak oktatása során az ismeretközlésen túl speciális pedagógiai képességeket fejleszteni és a pálya gyakorláshoz nélkülözhetetlen attitűdöket alakítani, végső soron egy kompetenciaalapú oktatási folyamatot tervezni, irányítani és értékelni.	–

Láthatjuk, hogy a két képzési és kimeneti követelmény között nincs nagy különbség, szinte ugyanazok az elvárt tartalmak, ugyanakkor a bemeneti követelmények közötti eltérés miatt szükséges megújulnia az új, osztatlan pedagógiatanári képzésnek még inkább elmozdulva a pedagógiai tárgyak oktatási célcsoportjai és a velük kapcsolatos pedagógiai tudás irányába.

Mielőtt áttekintenénk a megújulás területeit, érdemes megvizsgálni, hogy eddig mit tanítottak az osztott pedagógiatanári képzésben. Az interneten fellelhető képzési hálókat tekintettük át az alábbi intézményekben:

- Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar
- Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
- Eszterházy Károly Főiskola
- Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
- Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
- Nyugat-Magyarországi Egyetem Művészeti, Nevelés- és Sporttudományi Kar
- Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
- Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

A tantervi hálóterv alapján két nagy csoportot tudunk elkülöníteni: több egyetem nagyban alapozott a neveléstudományi mesterképzés hálótervére, míg azok az intézmények, melyek eltértek ettől, inkább a gyakorlatra fókuszáltak. Szinte mindegyik

intézményi programban megjelentek a klasszikusnak mondható területek, így például neveléstörténet, nevelésfilozófia, nevelésszociológia, kutatás-módszertani ismeretek, neveléslélektan stb., azonban nagyon jól érzékelhető az egyes képző intézmények specialitása. Több képzési programban viszonylag nagy teret hagytak a szabadon vagy kötelezően választható kurzusoknak, ezzel is biztosítva az egyéni tanulási utakat. A tantervi hálóból jól körvonalazódnak a tanárképzésben megfogalmazott alapelvek, melyek közül a kompetenciaalapú fejlesztés, a reflektivitásra való felkészítés több képző helyen kiemelt szerepet kapott. A neveléstudományi MA-hoz való kapcsolódás egyértelműen arra utal, hogy a képzésben megjelenik a kutatásokra való felkészítés, a tantervfejlesztés, a mérés-értékelés pedagógiai gyakorlata. Elmondhatjuk, hogy az osztott pedagógiatanári képzés nemcsak a köznevelésben, szakképzésben zajló pedagógiaoktatásra kívánt felkészíteni, hanem a felsőoktatási képzésre, valamint kutatási feladatok, pedagógiai fejlesztési feladatok ellátására is.

Abból adódóan, hogy az osztatlan pedagógiatanári képzésre érkezők már a neveléstudományhoz kapcsolódó ismeretekkel rendelkeznek, érdemes azokkal a területekkel megismertetni őket, ahol a pedagógia tantárgyat oktathatják.

Lehetőségek pedagógia szakos tanári diplomával

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy milyen területeken alkalmazható a képzés során megszerzett tudás? Ha az iskolai oktatást, képzést nézzük, akkor a köznevelésben a pedagógia szakos tanári végzettséggel rendelkezőknek viszonylag korlátozottak a lehetőségei. A nem szakképző intézményekben kevéssé van mód pedagógia tantárgyat oktatni, hiszen ez maximum fakultációs tantárgyként jelenhet meg. Megfontolandóak a Szegedi Tudományegyetem által készített tájékoztatóban olvasottak, miszerint pedagógia szakos tanárok a pedagógiának mint társadalomtudománynak a tanításán túl – az elmélyültebb pszichológiai, szociológiai, filozófiai, neveléstörténeti tudásukat hasznosítva segíthetik az Ember és társadalom műveltségi terület tanítását⁴.

A *szakképzésben* már jóval kedvezőbb a helyzet, hiszen több szakközépiskolai szakképesítést adó képzésnél, valamint OKJ-s képzésnél megjelennek pedagógiai tartalmak. Áttekintve az Országos Képzési Jegyzéket, az alábbi képzésekben találunk olyan ismereteket, melyek oktatására pedagógia szakos tanári végzettséggel rendelkező személyek alkalmazhatók:

- Gyakorló csecsemő- és gyermekápoló
- Gyermekotthoni asszisztens
- Pedagógiai asszisztens
- Csecsemő és kisgyermeknevelő
- Mentálhigiénés asszisztens
- Nevelőszülő

⁴ URL: <http://www.arts.u-szeged.hu/kepzesek-btk/alapkepzes/pedagogia> Letöltés ideje: 2016. január 5.

- Gyógypedagógiai segítő munkatárs
- Óvodai dajka
- Pedagógiai és családsegítő munkatárs.

Ezen szakképzéseken belül jól látható, hogy három főbb ismeretcsoporthat körvonalazódik:

1. csoport: általános pedagógiai ismeretek, melyen belül a neveléstudomány helye és felosztása, a nevelési célok, a nevelés folyamata, nevelési módszerek, nevelői-oktatói szerepek, a személyiségfejlesztés pedagógiai módszerei, a nevelési attitűdök, a tanulás és oktatás, az oktatási módszerek, a tanulási folyamat, a sajátos nevelési igényű gyermekek témakörök jelennek meg.
2. csoport: szakspecifikus ismeretek: a fent felsorolt képzési típusoknál alapvetően megjelennek az adott szakterülethez kapcsolódó speciális ismeretek. Így például a csecsemő- és gyermekápoló, valamint a csecsemő és kisgyermeknevelő képzéseknél a koragyermekkorral kapcsolatos pedagógiai ismeretek, kiemelve az egészségnevelést; a gyermekotthoni és a pedagógiai és családsegítő munkatársnál dominánsan a gyermekvédelemmel kapcsolatos ismeretkörök kapnak szerepet, a gyógypedagógiai segítő munkatárs számára alapvetően a gyógypedagógiai ismereteket írja elő a képzési program.
3. csoport: az önismereti, kommunikációs, konfliktuskezelési tréningek szintje mindegyik képzésben helyet kapnak.

Ezen tartalmak azt mutatják, hogyha valaki a szakképzésben szeretne elhelyezkedni pedagógiát oktató tanárként, komplex, széles körű kompetenciákkal kell rendelkeznie, azonban a fentebb felsorolt tartalmi elemek nem feltétlenül jelennek meg a neveléstudományi mesterképzésben, így a most kialakítandó osztatlan pedagógia szakos tanári képzésben erre kiemelt figyelmet kell fordítanunk.

Pedagógia szakos oktatóként a felsőoktatásban is el lehet helyezkedni. Nemcsak a pedagógusképzéssel kapcsolatos képzésekben találhatóak meg a pedagógiai tantárgyak, hanem más – nem feltétlenül pedagógiai – képzésben is oktathatnak pedagógiát: erre jó példa lehet a rendészeti képzés, ahol a pedagógiának speciális területét, a rendészeti pedagógiát oktatják. Ha megvizsgáljuk, akkor a felsőoktatásban szintén három nagy képzési területet kell kiemelnünk, ahol a pedagógia mint tantárgy megjelenik:

- *Pedagógusképzés*, melynek főbb képzési irányai: óvó-, tanító- és tanárképzés. Az alapvető közös általános pedagógiai tartalmakon kívül itt is megjelennek a speciális területekhez kapcsolódó tartalmak. A pedagógusképzés pedagógiai tartalmaiban a klasszikus neveléstudományi területek mellett (neveléstörténet, neveléstudomány, didaktika stb.) a módszertani képzés is kiemelt szerepet kap (pl. projektpedagógia), valamint kifejezetten hangsúlyt helyeznek a kompetenciák fejlesztésére, a reflektív gondolkodás kialakítására.

- *Szociális képzés:* a szociálpedagógiai, szociális munkás, a felsőfokú szakképzésben az ifjúságsegítő képzésben, iskolai szociális munkás továbbképzésben is fontosnak tartják a pedagógiai tartalmak megjelenését. Némi eltérés található a képzőintézmények között, de több helyen oktatnak az általános pedagógiai ismereteken túl játékpedagógiát, projektpedagógiát, élménypedagógiát.
- *Egyéb felsőfokú képzések:* több, nem kifejezetten pedagógiai és szociális területhez kapcsolódó képzésekben is megjelennek pedagógiai tantárgyak. Így például a katonai, rendészeti felsőoktatásban. Természetesen itt az adott területnek megfelelő szakmai specifikáció jelenik meg, így például katonapedagógia, rendészeti pedagógia, kriminálpedagógia.

A pedagógiatanár szerepei és módszerei

A fentiekben láthattuk, hogy igen kiterjedt kompetenciákkal kell rendelkeznie a pedagógia szakos tanárnak, számos szerepre fel kell készítenie hallgatóit, diákjait, ami kissé bővebb, mint a hagyományos tanári szereprepertoár. Különösen fontosnak tartjuk az alábbi szerepekre való felkészítést:

- *A pedagógiatanár mint segítő:* tekintettel arra, hogy számos képzési ágban megjelennek a hátrányos, speciális helyzetben lévő gyermekek támogatási lehetőségei, formái, módszerei, a segítő szerepre való felkészítés igen fontos területe a képzésnek.
- *Multikulturális pedagógus:* a társadalmunk egyre inkább multikulturálissá válik, melyre természetesen az oktatásügynek is reagálnia kell.
- *A kutató tanár:* egyre inkább elvárás a pedagógusoktól, hogy képesek legyenek a pedagógiai munkát támogató kutatások elvégzésére, különösen elvárt ez a pedagógia szakos tanároktól.

Mindemellett a menedzsment szemlélet megjelenése is egyre fontosabb elvárásként jelenik meg, így új elemként a *pályázati feladatokra való felkészítést* is fontosnak tartjuk. Egyre inkább látjuk, hogy a pedagógusok pályázati, megvalósító feladatokat is kapnak munkájuk során.

Az osztatlan pedagógia szakos tanári képzés hálótervének kialakításánál e fenti szempontokat ajánljuk átgondolni, illetve az alábbi alapelveket szolgálhatnak alapul a pedagógia szakos tanári képzés megújításához:

- kompetenciaalapú: az ismeret-attitűd-készség hármasságát kell érvényesíteni a hallgatók képzésében;
- hallgatói aktivitás: a tapasztalati tanulás alapelve szorosan kapcsolódik a hallgatói aktivitáshoz – a módszerek kiválasztásában arra érdemes törekedni, hogy a hallgatók minél inkább bevonódjanak az oktatási folyamatba, és annak aktív részesei legyenek oktatói támogatással;

- gyakorlati tudás: a hallgatók már mesterképzésben szerzett diplomával érkezők, így az ott megszerzett elméleti tudást érdemes átkonvertálni a gyakorlatba;
- fejlesztő értékelés: a tanulási folyamatot támogató, folyamatos visszacsatolást fontos alkalmazni e képzésben is;
- reflektivitás: a fejlődésre, hatékonyságra való törekvés egyik alapvető szemléleti módja mindvégig érvényesüljön a képzésben.

Módszertani kézikönyv

A *TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0002* számú, *A műszaki és humán szakterület szakmai pedagógusképzésének és képzők hálózatának fejlesztése című projekten belül* egy, a gyakorlati oktatást támogató módszertani tárat adtunk közre. Kézikönyvünk⁵ a szerepek mellett módszertani felkészítés támogatását is felvállalta, így olyan módszerek megjelenítését céloztuk meg, melyek alkalmazása alapvető elvárás napjainkban a pedagógiát oktató kollégáktól.

A módszerek rövid bemutatásához olyan feladatokat kapcsolunk, melyeket jó szívvel ajánlunk nemcsak a pedagógia szakos tanári képzésben kipróbálásra, hanem bármilyen egyéb tanári képzésben is. Ezek a konkrét feladatok, gyakorlatok egyrészt alternatívák és szemléltetik, hogy milyen lehetőségei vannak az adott módszerek alkalmazásának, mindemellett igyekeznek inspirálóak lenni a további felhasználásokra vonatkozóan.⁶

A feladatok jelentős része nemcsak tanórai keretek között végezhető el. A tanítási gyakorlatok során fontos feladat, hogy a pedagógusjelöltek tapasztalatot szerezzenek a módszerek alkalmazásában, a változatos és hatékony tanulásszervezésben. Éppen ezért javaslatot, ajánlást tettünk az egyes módszerek tanítási gyakorlaton megjelenő alkalmazási lehetőségeire és olyan feladatokra, melyeket a szaktárgyi vagy összefüggő gyakorlatok során valósíthatnak meg a hallgatók, s mely feladatok a gyakorlatokon, gyakorlati terepeken tapasztaltak feldolgozását, továbbgondolását támogathatják. Az ezeket követő reflexiók a tanári portfólió anyagaiként jelenhetnek meg, és pl. a reflektív napló módszerekről szóló részében, akár egy külön fejezetként „összegződéhetnek”. A kézikönyvben megjelennek továbbá az otthon végezhető, önálló elmélyülést igénylő feladatok is.

A módszerek között szerepelnek az alábbiak: forráselemzés, tréningmódszerek, kooperatív technikák, fejlesztő értékelés, reflektív módszerek, videóelemzés, intézménylátogatás, fókuszcsoporthoz beszélgetés.

⁵ A Módszertani Kézikönyv az alábbi oldalról tölthető le: URL: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_modszer_tani_kezikonyv_a_pedagogia_szakos_tanari_kepzeshez/adatok.html Letöltés ideje: 2016. 01. 02.

⁶ A feladatok, gyakorlatok elkészítésében nagy segítséget nyújtott az ELTE PPK Neveléstudományi Intézet közössége által kidolgozott formátum.

Az írás során kifejezett célunk volt, hogy a gyakorlati oktatást támogató módszertani tárat adjunk közre. Tekintettel a kiadvány kézikönyv jellegére minden témánál található felhasznált irodalmi listát (a teljesség igénye nélkül), mely irodalmak támogatják a módszerben való elmélyülést. Kötetünk legvégén pedig egy gyakorlatot vezető kollégáné reflexiója olvasható.

Joggal fogalmazódhat meg az a kritika, miszerint számos fontos témára nem tértünk ki. A kiadványt mi magunk sem tekintjük lezártnak és kereknek, hiszen az osztatlan pedagógia szakos tanári képzés beindulása minden bizonnyal tovább fogja árnyalni az elvárásokat, igényeket.

A módszertani részek, feladatok dolgozásában olyan kollégák vettek részt, akik mind a szak-, mind pedig a felsőfokú képzésben rendelkeznek tapasztalattal pedagógia tantárgy oktatásában. E tanulmány szerzői mellett a Módszertani Kézikönyv alkotói gárdája a következő személyekből áll: *Csereklye Erzsébet, Aggné Pirka Veronika, Szarka Emese, Lencse Máté, Szabó Ildikó. A szerzők sokszínűsége tetten érhető a kötetben, és vállaltan szemlélteti a pedagógia szakos tanári képzés sokoldalúságát is.*

Zárógondolatok

A *TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0002* számú, *A műszaki és humán szakterület szakmai pedagógusképzésének és képzők hálózatának fejlesztése* című projekt lehetőséget adott arra, hogy átgondoljuk a pedagógia szakos tanári képzés helyzetét, átalakulásának lehetséges útjait. Még számos munka áll előttünk: a 2 féléves képzés hálótervének kidolgozása, a megvalósítás kereteinek biztosítása, a képzés piaci hátterének tudatosabb feltárása. Az itt bemutatott munka csupán egy állomás, mely talán hozzájárulhat ahhoz, hogy még tudatosabban gondolkodjunk a pedagógia szakos tanárok helyéről a pedagógustársadalomban.

Irodalom

- Hegedűs Judit – Seresné Busi Etelka (szerk., 2015): *Módszertani kézikönyv a pedagógia szakos tanári képzéshez*. BME Tanárképző Központ, Budapest. URL: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_modszertani_kezikonyv_a_pedagogia_szakos_tanari_kepzeshez/adatok.html Letöltés ideje: 2016. 01. 02.
- 8/2013. EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300008.EMM Letöltés ideje: 2016. 01. 02.
- 289/2005. (XII. 22.) Kormányrendelet. a felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről. URL: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/289_kormrend_bologna.pdf Letöltés ideje: 2013. 04. 02.
- URL: <http://www.arts.u-szeged.hu/kepzesek-btk/alapkepzes/pedagogia> Letöltés ideje: 2016. január 5.